

Egyéni különbségek a nyelvtanulásban

Dörnyei Zoltán tavaly megjelent könyve sok szempontból kiemelkedik az idegennyelv-elsajátítással foglalkozó szakmai kiadványok sorából.

A szerző teljesen új szemszögből tárgyalja az egyéni különbségek szerepét a nyelvtanulásban – amelynek lassan könyvtárvivá duzzadt a szakirodalma –, és ez által új perspektívát nyit mind a nyelvpedagógusok, mind az alkalmazott nyelvészek számára. Sok oldalról körüljárták már a kutatók azt a kérdést, hogy miért vannak hatalmas különbségek teljesen hasonló körülmények között tanuló diákok nyelvtanulási sikeireiben, de az utóbbi években ennek a témának a vizsgálata egy helyben topogott. Dörnyei Zoltán kitekint a szűken vett alkalmazott nyelvészeti szakirodalomból és a pszichológia társterületeiről merít. A kötet nem csupán áttekintése az eddigi kutatásoknak, hanem minden egyes fejezetben új definíciókat és elméleteket találunk, amelyek eddig tisztázatlan kérdések megválaszolására tesznek kísérletet. A könyv abban is különbözik a témában általában megjelenő művektől, hogy rendkívül olvasmányos és közérthető. A kötetet világos szerkezete és a megfogalmazás tisztasága könnyen követhetővé teszi olyan olvasóközönség számára is, amelyik nem igazán járatos a nyelvpedagógiai szakirodalomban. A szerző sok példát használ mondanivalója illusztrálására, és táblázatok és ábrák is segítik a megértést.

Dörnyei a könyv első fejezetében az egyéni különbségek kutatásának fontossága mellett érvel. Az elmúlt 30 év nyelvpedagógiai vizsgálatai kimutatták, hogy a nyelvtanulás terén elért eredményeket nagymértékben befolyásolják olyan egyéni tulajdonságok, mint a motiváció, az idegen nyelvi szorongás, nyelvérzék és tanulási stílus. Ugyanakkor a kutatók még abban sem értenek egyet, hogy pontosan mit is jelent az, hogy egyéni különbség, hány olyan tulajdonság van, amely a nyelvtanulásban fontos lehet, és hogyan hatnak ezek a változók a nyelvtanulás folyamatára, azaz milyen módon járulnak hozzá a tanulás sikeréhez vagy kudarcához. A kötet hét fejezetében Dörnyei arra tesz kísérletet, hogy az egyéni változókat az általános pszichológiai szakirodalom tanulságai és saját kutatásai alapján világosan definiálja, a nyelvtanulásban játszott szerepüket bemutassa. A kötet öt fő változót – személyiségjegyek, nyelvérzék, motiváció, tanulási stílusok, nyelvtanulási stratégiák – és öt kisebb jelentőségűnek tartott egyéni jellemzőt – szorongás, kreativitás, kommunikációs hajlandóság, önbecsülés és tanulással kapcsolatos hiedelmek – tárgyal részletesen.

A második fejezet a személyiség, temperamentum és hangulat szerepét vizsgálja a nyelvtanulásban. Dörnyei az általános pszichológiai szakirodalom alapján a személyiséget olyan jellemzőként definiálja, amely relatíve állandó jelleggel meghatározza egy ember érzéseit, gondolkodásmódját és viselkedését. A temperamentum a személyiségnek az az összetevője, melynek biológiai gyökerei vannak, a hangulat pedig egy változó érzelmi állapot. A fejezetben a definíciókat a személyiségpszichológia főbb elméleteinek bemutatása követi, majd a szerző összefoglalja, hogy mit tudunk jelenleg arról, hogyan befolyásolja a személyiség az általános tanulási folyamatokat. Végül a fejezet a személyiség nyelvtanulásban játszott szerepének vizsgálatával zárul. Dörnyei ebben a részben kiemeli, hogy a legmeggyőzőbb bizonyítékok e téren leginkább az extraverzió és intraverzió jelentőségét támasztják alá.

A harmadik fejezet témája a nyelvérzék, mely lassan 50 éve áll a nyelvpedagógiai vizsgálatok középpontjában. A kezdeti nyelvérzék kutatások és standard nyelvérzék tesztek áttekintése után a szerző amellett érvel, hogy napjainkban a nyelvérzéket már nem tekinthetjük egy egységes képességnek, hanem ez egy olyan többnyire stabil egyéni tulajdonság, amelyet számos olyan általános kognitív képesség határoz meg, mint például a

memóriakapacitás vagy a dedukciós készség, amelyek az anyanyelv elsajátításban is szerepet játszanak. Ebben a fejezetben képet kaphatunk a legújabb nyelvérzékel kapcsolatos kutatásokról is, amelyeknek az egyik legfontosabb témája az, hogyan hatnak a nyelvérzék különböző összetevői egyes tanulási feladatokban és meghatározott tanulási környezetben (például osztálytermi és természetes környezetben történő elsajátítás).

A könyv egyik legérdekesebb része a negyedik fejezet, amely a szerző saját kutatási témáját, az idegen nyelvi motivációt tárgyalja. Először egy történeti áttekintést olvashatunk a motivációs kutatások főbb korszakairól, majd Dörnyei a motiváció vizsgálata során felmerülő új kérdéseket sorolja fel. Ezek közül a legérdekesebbek a motiváció elvesztése, a motivációs önszabályozó folyamatok (azaz, hogyan képesek a nyelvtanulók fenntartani a motivációjukat) és a motiváció neurológiai vonatkozásai. Dörnyei bemutatja új motivációs elméletét is, amely az integratív motiváció újrafogalmazásának szükségességéből indul ki. A szerző amellett érvel, hogy a mai globalizált világban az integratív motiváció már nem feltétlenül jelenti azt a vágyat, hogy a nyelvtanuló a célnyelvi ország lakóival és kultúrájával azonosuljon. Sokkal inkább az a nyelvtanulás célja, különösen az

Dörnyei Zoltán könyve rendkívül izgalmas, tanulságos és elgondolkodtató kalauz a nyelvtanulói sajátosságokról, amelyet ajánlok minden nyelvpedagógus és a nyelvtanulás iránt érdeklődő szakember figyelmébe. A kötet, mint már több egyetemi oktató kollégám is tanúsítja, nagyon jól alkalmazható a nyelvtanárok alapszintű és posztgraduális képzésében, és véleményem szerint az elkövetkezendő években a nyelvtanulásról szóló szakirodalom alapműve lesz.

angol nyelv esetében, hogy a tanuló egy olyan kozmopolita világpolgárrá váljon, aki meg tudja értetni magát az idegen nyelven más többnyire szintén idegen nyelvi beszélőkkel. Dörnyei az új modelljéhez ismét az általános pszichológia elméleteiből merít, és Higgins (1987) én-elméletét választja alapul. A motivációs-én elmélet legfontosabb tétele az, hogy az idegen nyelvi motiváció három komponensből áll: az ideális idegen-nyelvi énből, amely azt a vágyat fejezi ki hogy az illető egy kompetens idegen nyelvi beszélővé váljon, a szükséges idegen-nyelvi énből, amely a környezet hatására létrejövő idegen nyelvtanulással kapcsolatos ösztönzőerőket tartalmazza, és az idegen nyelvtanulási élményekből. Az elmélet még kiforratlan, mert Dörnyei több dolgot nem tárgyal ennek kapcsán. Nem tudjuk

meg, hogyan illeszthető be a motivációs-én elméletbe az, hogy a motiváció a nyelvtanulás során nem állandó, hanem folyamatosan változik: hol alacsonyabb, hol magasabb. Az sem világos, hogyan működik az énkép mint ösztönző erő. Ha túl nagy a különbség az aktuális énkép és az ideális én között, az illető meg sem próbálkozik a tanulással, ha viszont túl kicsi a különbség, ismét nem lesz nagy a motiváció, hiszen a tanuló úgy érzi, hogy mindjárt célba ért. Mindezen hiányosságok ellenére az elmélet új perspektívát nyit a motivációs kutatásban.

Az ötödik fejezet a tanulási stílusnak az idegen nyelvtanulásban játszott szerepével foglalkozik. A szerző először is azt a kérdést teszi fel, hogy létezik-e egyáltalán olyan egyéni tulajdonság, hogy tanulási stílus. Hogyan különbözik a tanulási stílus a tanulási stratégiától és mi a kapcsolata az általános személyiségjegyekkel? Dörnyei a kérdések megválaszolásához először a kognitív stílus fogalmát tisztázza, amely az egyes emberek az irányú preferenciáit jelenti, hogy hogyan kezelik a környezetüktől kapott információt. A tanulási stílus a kognitív stíluson belül arra vonatkozik, milyen módon szeret valaki tanulni: egyedül vagy csoportban, hallás után vagy vizuálisan, összefüggéseket keresve vagy különálló információkra koncentrálna stb. A fejezet az elméleti kérdések tisztázása után bemutatja az idegen nyelvtanulás terén leggyakrabban használt tanulási stílus kér-

dőíveket és tanácsokat ad, hogy miként segíthet egy nyelvtanár a diákjainak a tanulási stílusuk ismeretében.

A következő fejezet, amely a tanulási stratégiákról szól, ismét azzal a kérdéssel kezdődik, hogy léteznek-e egyáltalán tanulási stratégiák. A szerző bemutatja a gyakran homlokegyenest ellenkező nyelvtanulási stratégia definíciókat, majd röviden áttekinti az elmúlt 20 év kutatásait a nyelvtanulási stratégiák terén. Betekintést nyerhetünk a leggyakrabban használt idegen nyelvtanulási stratégia kérdőíveibe is. Ezek után Dörnyei visszakanyarodik az általános pszichológiai szakirodalomhoz, amelynek segítségével bemutatja, hogy a nevelépszichológia terén is meglehetősen pontatlanok és ellentmondóak a tanulási stratégiák meghatározásai. Mivel úgy tűnik, nem sikerül egy általánosan elfogadott tanulási stratégia definíciót találni, a nevelépszichológia terén egy új fogalom használata kezd elterjedni, az önszabályozás, illetve az önszabályozó képesség. Az új fogalom népszerűsége annak a felismerésnek köszönhető, hogy a tanulási stratégiák használatával kapcsolatos kutatások rávilágítottak arra, hogy a tanulás sikere nem azon múlik, hogy valaki milyen és hány stratégiát használ, hanem azon, hogy egyáltalán használ-e stratégiákat és ezek megfelelnek-e az ő tanulási stílusának.

Az utolsó fejezetben öt egyéni jellemzőről olvashatunk, amelyek közül talán az idegen nyelvi szorongás méltatlanul került a kisebb jelentőségű egyéni tulajdonságok sorába, hiszen több kutatás is bizonyította, hogy gyakran az idegen nyelvi szorongás jobb előrejelzője a nyelvtanulás eredményességének, mint akár a motiváció vagy a nyelvérzék. A szorongás mellett a szerző megvitatja a kreativitás lehetséges szerepét a nyelvtanulásban különös tekintettel arra, hogy a modern kommunikáció alapú nyelvtanításban gyakran alkalmaznak a nyelvtanárok kreativitást igénylő feladatokat. Ebben a fejezetben megismerkedhetünk a kommunikációs hajlandóság fogalmával valamint az önbecsülés és tanulói hiedelmek jelentőségével a nyelvtanulásban. Itt megjegyezném, hogy későbbi kutatásokban érdekes lenne megvizsgálni, hogyan kapcsolódik az önbecsülés az énképhez, az idegen nyelvi énhöz és ezáltal a motivációhoz.

Összességében Dörnyei Zoltán könyve rendkívül izgalmas, tanulságos és elgondolkodtató kalauz a nyelvtanulói sajátosságokról, amelyet ajánlok minden nyelvpedagógus és a nyelvtanulás iránt érdeklődő szakember figyelmébe. A kötet, mint már több egyetemi oktató kollégám is tanúsítja, nagyon jól alkalmazható a nyelvtanárok alapszintű és posztgraduális képzésében, és véleményem szerint az elkövetkezendő években a nyelvtanulárról szóló szakirodalom alapműve lesz.

Dörnyei Zoltán (2005): *The psychology of the language learner. Individual differences in second language acquisition.*
Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, New Jersey.

Kormos Judit
Eötvös Loránd Tudományegyetem,
Angol-Amerikai Intézet, Angol Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék

Kettős identitás

Kettős identitás' című kötetében *Bindorffer Györgyi* az etnikai mozgalmak szaporodásával, a szeparatista törekvések egyre gyakoribb feltűnésével, illetve az 1990 után megváltozott körülményekkel magyarázza az identitásvizsgálat jogosultságát.

A nemzeti szuverenitásra vonatkozó korábbi elképzelések – miszerint egy államhatáron belül egy azonos nemzet tagjai élnének – nem tarthatóak; a globalizáció hatására például sok helyen megfigyelhetjük a nemzeti-etnikai jelleg háttérbe szorulását, kevésbé